

Josip Kolanović

Arhiv Hrvatske, Zagreb, Marulićev trg 21.

PRILOZI BERNARDA STULLIJA O POVIJESTI DALMACIJE

UDK 949.71 DALMACIJA : 92 STULLI

Pregledni članak

Prilozi o povijesti Dalmacije ponajprije su tijesno povezani sa Stullijevim istraživanjem jadranske problematike, s osobitim osvrtom na iredentističke pretenzije talijanske historiografije. Savjesnim i kritičkim korišćenjem dotadašnjih povijesnih rezultata, temeljitim i iscrpnim oslanjanjem na izvore te svojim metodološkim pristupom, preglednošću i jasnoćom svojih radova o povijesti Dalmacije, B. Stulli dao je novi poticaj i izazov za dalja istraživanja i sustavno objavljivanje građe značajne za uočavanje cjelovitih povijesnih procesa.

U znanstveno-istraživačkom radu B. Stullija problematika vezana uz povijest Dalmacije reflektira temeljne preokupacije njegova povijesnog istraživanja. Prilozi o povijesti Dalmacije ponajprije su tijesno povezani s njegovim istraživanjem jadranske problematike, s osobitim osvrtom na iredentističke pretenzije talijanske historiografije. U taj okvir spada i njegov netiskani rad iz 1945. godine »Otok Lastovo. Historijski pregled. Studija izrađena na traženje Komisije za razgraničenje«. U referatu održanom na Prvom Kongresu historičara FNRJ u Beogradu 1954. godine pod naslovom »Talijanska historiografija i iredentizam« (Historijski zbornik VII, 1954, 1—4, 215—224) naglašava obvezu jugoslavenske historiografije »da povede odlučniju i bolje organiziranu borbu« protiv tendenciozno usmjerene talijanske građanske historiografije, a »u ime borbe za naučnu istinu« o prošlosti Istre i Dalmacije. U tome je ostao dosljedan do kraja života u brojnim prilogima i osvrtima značajnim za povijest osobito Istre, kao i svojom trajnom zauzetošću za povijesnu i kulturnu afirmaciju njezina narodnosnog bića. Unutar opće jadranske problematike vrijedna su i njegova dva priloga: Pregled povijesti pomorstva Jugoslavije do kraja 19. stoljeća (Pomorska enciklopedija IV, 1957, 33—49, 50—57, 96—99, 131—133) i Jadransko mo-

re. Historija (Enciklopedija Jugoslavije II, 430—443). U njima na sebi svojstven način pregledno i sintetički sažima dosadašnje rezultate o toj problematici.

U drugoj fazi svoga znanstvenog rada, što se podudara s njegovim dolaskom na mjesto direktora Arhiva Hrvatske, svoje znanstvene napore usredotočuje na proučavanje pojedinih tema o prijelomnim i ključnim događajima u povijesti hrvatskog naroda i opće jugoslavenske povijesne problematike.

Svoj rad usmjeruje na istraživanje i objavu arhivske građe, bitne za razumijevanje procesa povijesnog razvoja, a ujedno uspijeva i pojedine teme obraditi u znanstvenim radovima. Polazeći od arhivske građe kao nezaobilaznog izvora u povijesnom istraživanju, on znanstvenom lucidnošću ukazuje na »cjeline povijesnog razvitka«, osobito za razdoblje 19. i 20. stoljeća. Pri tome osobitu pozornost pridaje izvornim »izvještajima i pregledima koji što potpunije svjedoče o ukupnom stanju uprave, gospodarstva, prosvjetno-kulturnih prilika, društveno-političkih odnosa i demografskog stanja nekog mjesta, uže ili šire regije«. Godinama je u domaćim i stranim arhivima tragao za takvom arhivskom građom, svjestan da su takvi izvori preduvjet za komparativne analize, a po svom »kompleksnom karakteru prevažan temelj za spoznaju cjeline povijesnog procesa, njegovih osobina i dometa u danom vremenu«. Time je ujedno želio preduhitriti nedostatke povijesnih radova »koji gotovo po pravilu donose parcijalna istraživanja« što je često uzrok da nastaju, kako sam kaže, »zbrke i zabune što ih stvaraju publicističke improvizacije i samozvane povijesne 'ocjene' i neargumentirana uopćavanja«. (Građa o stanju u Dalmaciji 1818. god, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU, 1983, 119—120). Naglašavao je da bez sagledavanja cjeline povijesnog razvitka nećemo poći dalje »nazdravičarske i romantičarske historiografije« (Ekonomsko-društvene prilike u Dalmaciji u XIX stoljeću, Dubrovnik 3—4, 1962, 11).

Rezultat takvih njegovih pogleda na povijesno istraživanje su pripreme i objava građe koja daje »bilancu« određenog povijesnog razvoja. Tek kada je bio siguran da je iscrpio sve mogućnosti u istraživanju izvora, pristupao je objavi i obradi takve građe, polazeći od činjenice da »što potpunije budu spomenute bilance, to će egzaktnije biti komparativna istraživanja i usporedbe između pojedinih razdoblja i rekonstrukcija povijesnog razvitka«.

Zbog svoje poznate pedantnosti kojom je pristupao takvom poslu, nažalost samo je dio takve građe uspio objaviti, i to upravo za povijest Dalmacije. To su: »Građa o stanju u Dalmaciji 1818. god.« (Zbornik... 119—190) i »Građa o gospodarstvu Dalmacije u prvoj polovici XIX st.« (Građa i prilozi za povijest Dalmacije. Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, 1980, 135—186).

Građu o stanju u Dalmaciji 1818. godine zamislio je kao »početnu bilancu« koja prikazuje stanje pokrajine prvih godina tzv. druge au-

strijske vladavine, a ističe potrebu izdavanja sličnih bilanci i za kasnije prijelomne godine u povijesti Dalmacije: za razdoblje uoči četrdesetosme; za prilike sedamdesetih godina 19. st, u vrijeme najveće konjunktive vinogradarstva i velikih jedrenjaka te uspjeha narodnog preporoda; za stanje prvih godina 20. st. u znaku teške opće gospodarske krize u pokrajini, uoči narodnog pokreta 1903; za stanje početkom prvog svjetskog rata 1914. godine; za stanje 1919—1921, kada je dalmatinska Hrvatska, ali bez Zadra i Lastova, ušla u sklop Kraljevine SHS; za stanje početkom 1941. pred raspad Kraljevine Jugoslavije i fašističke okupacije, te konačno, za stanje 1945. godine nakon žrtava rata.

U navedenom radu, uz izvorni tekst opširnog elaborata o političkom stanju Dalmacije i statističkim pregledima, donosi u uvodnom dijelu i kritičku obradu svih dosada suvremenih izvora značajnih za proučavanje Dalmacije početkom 19. stoljeća.

U drugom radu daje opširni prikaz građe sačuvane za povijest gospodarstva Dalmacije kao i za sagledavanje društvenih odnosa u vrijeme neposredno nakon velike gladi 1829/30. Kako bi se što bolje sagledao položaj Dalmacije i ocijenilo stvarno stanje, kao komparativni materijal obrađuje i elaborat Grgura Stratika iz 1787. godine. Ta objavljena i obrađena građa omogućuje da se u pravom svjetlu ocijeni položaj Dalmacije i usporedi s prijedlozima koji su dolazili iz Beča, a redovito su ostajali samo lijepe želje.

U radu »Ekonomsko-društvene prilike u Dalmaciji u XIX stoljeću« sažeto prikazuje gospodarsko-društveni položaj Dalmacije uoči i za vrijeme narodnog preporoda. Premda u radu »naznačuje neke momente te problematike«, on na kraju jasno upozorava kako je potrebno preispitati dosadašnje pisanje o narodnom preporodu u Dalmaciji i osloboditi se romantičarskog pristupa, jer narodne preporodne akcije »u prvom redu bile su kulturno-prosvjetne, a mimoilazile su ekonomske probleme zemlje i njihovo stvarno rješavanje«. Upozorava na politiku Beča koji je Dalmaciju nastojao iskoristiti samo za svoje interese, što je postalo osobito vidljivo uvođenjem tzv. »vinske klauzule« i nebrigom u vrijeme sloma velikih jedrenjaka, kada nije uslijedila pomoć za prijelaz na parobrodarstvo. Kao posljedica takve politike i teškog stanja uslijedila je intenzivna emigracija u prekomorske krajeve.

Na tu temu vraća se i u svojem neobjavljenom radu »Slom velikih jedrenjaka na istočnoj obali Jadrana potkraj 19. stoljeća«.

Posebnu skupinu priloga B. Stullija za povijest Dalmacije čine tri rada nastala u suradnji na zajedničkom projektu sa suprugom dr. Majom Bočković-Stulli, a obrađuju povijest i tradicije pojedinih užih i širih područja i istražuju život i djelo Ivana Lovrića. To su radovi »Kroz historiju Sinjske krajine« (Narodna umjetnost 5—6, 1968, 5—93), »Gospodarsko-društvene i političke prilike u Cetinskoj krajini sredinom 18. stoljeća« (Ivan Lovrić i njegov doba, Sinj, 1979, 37—106) i »Povijest Zla-

rina« (Narodna umjetnost, 1980, knj. 17, 11—202). Sva ta tri rada obrađuju povijesnu problematiku užih područja i odnose se uglavnom na šira vremenska razdoblja. No, B. Stulli ni ovdje ne ostaje na sintetičkom prikazu dosadašnjih rezultata, već pristupa temeljitom istraživanju arhivske građe i za takve, na prvi pogled samo pregledne razrade povijesti pojedinih krajeva. Izvorna građa mu je omogućila da i u ta